

Hasonló sokszínűség jellemezte a magyarországi késő bronzkori kardhasználatot is. A kardokat tartalmazó bronzkincsek gyakran többféle vívóstílust képviselő fegyvert foglalnak magukba. Erre a legszebb példát a hajdúböszörményi depó mutatja: a 20 kard között egyaránt találhatók rövid pengéjű, könnyű példányok és nehéz, vágásra és szúrásra is alkalmas darabok.

Egy ütközet, amely megváltoztatta a bronzkori háborúról alkotott képünket

Az elmúlt évek legizgalmasabb régészeti felfedezései közé tartozott az észak-németországi tollenseei csatatér feltárása. A 2009 óta kutatott lelőhelyen egy a Kr. e. 1250 körül lezajlott fegyveres összetűzés nyomait tárták fel. A csata egy évszázados folyami átkelőhelyen bontakozott ki, és a folyócska medrében és partjain őrződtek meg halottjai, és a hozzájuk tartozó fegyverek és személyes tárgyak.

A leletanyag feldolgozása során kiderült, hogy a csatában legalább 3–4000 ember vett részt, és kb. 750–1200 halottal lehet számolni. A csontvázakon végzett izotópvizsgálatok azt bizonyítják, hogy a véres ütközetben elhunytak egy része a távoli Csehország térségéből érkezett ide, de voltak köztük a

Előkelő harcos fegyverkészletét - (összeállított kardot, lándzsákat, kés, páncél, főredekelt) tartalmazó áldozati együttes Pázmándfalu határából (Kr. e. 13. század)

mai Dél-Németországból származó emberek is. Az ütközetben szokatlan fegyvereket használtak: a legtöbb sebesülést kőből pattintott és bronz nyílvevők okozták, de előkerült itt egy baseballütőre emlékeztető kőrísa harci bunkó és egy hosszú nyelű, pörölyszerű fakalapács is, valamint olyan koponyák, amelyek zúzott sebei ezeknek a fegyvereknek a hatékonyságát illusztrálják.

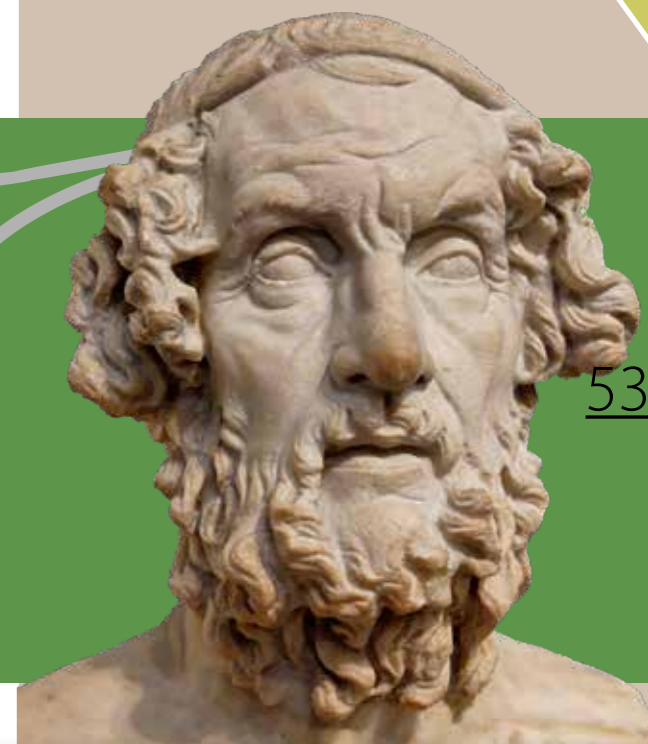
A feltárt csontvázak korábban szerzett és gyógyult sérülései alapján feltételezhető, hogy az elhunytak rutinos, számos fegyveres összecsapásban edződött harcosok voltak. Fegyverzetük és sebesüléseik arra is utalnak, hogy specializált harci egységekbe – íjászok, lovasság, gyalogosok – voltak rendezve.

Mindezek teljesen új fényben tüntették fel a trójai háborúval egykorú barbár Európa világát: kiderült, hogy itt is számolhatunk olyan, akár több ezer embert is egyesítő, jól vezetett hadseregek jelenlétével, amelyek alkalmanként akár több száz kilométeres hadjáratok részesei is lehettek.

Karol Schauer rekonstrukciós rajza egy középkor- és nyugat-európai fegyverzetű elemeket hordozó késő bronzkori harcosról

HŐSÖK A HARCISZEKÉRE

HARCISZEKÉRE AZ EPOSZBAN

Haz ókori harci kocsikra gondolunk, általában az asszírok vagy az egyiptomiak jutnak eszünkbe, nem pedig a görögök. Pedig Homérosz gyakran emlegeti a trójai háborúban használt harci szekereket mind a trójai, mind pedig a görög seregben. Igaz, mintha nem lenne teljesen tisztában azzal, mire is használhatták valaha ezeket a kocsikat. Míg az ókori Keleten a kocsik százai zúdultak rá az ellenségre, Homérosznál csak egyszer, az öreg Nesztór tanácsaiban szerepel, hogy a kocsikat egységesen a gyalogság elé kell felállítani, de azt már nem említi az idős harcos, pontosan mi is lenne a feladatuk.

Homérosz

Az *Iliász* 12. énekében a trójaiak szekerei ki-dübörögtek a várból, egy vizesároknál megálltak, a harcosok földre pattantak, és gyalog vetették bele magukat a harcba:

„És ezután kocsisának mind úgy adta parancsát, hogy szép rendben tartsa az ároknál paripáit: ők maguk elrendezkedtek, csapatokra oszoltak, öt csapatuk lett, s mind sietett vezetője nyomában.”

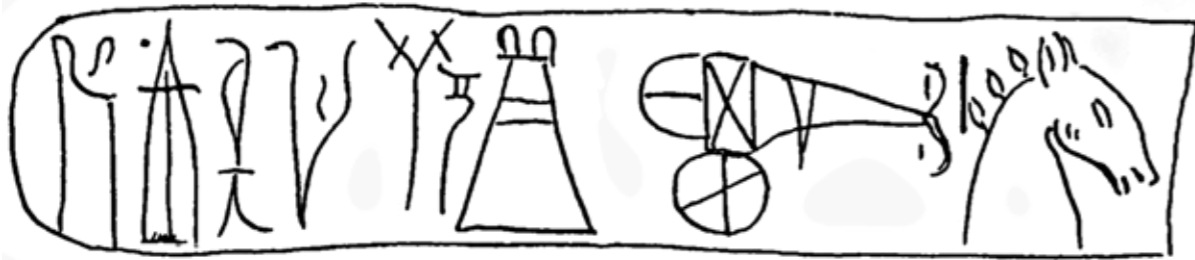
(Devecseri Gábor fordítása)

De a görögök is így harcoltak. Amikor a 3. énekben a spártai király, Meneláosz meglátta az ellenség soraiban Pariszt, a trójai herceget, aki elrabolta tőle feleségét, a szép Helenét, leugrott szekereéről, és úgy vetette magát Parisz után:

„Így megőrült Meneláosz, amint meglátta a fényes arcu Pariszt, mert hitte, hogy itt áll bosszút a csalfán: fegyveresen szökött szekereéről nyomban a földre.”

(Devecseri Gábor fordítása)

Knósszoszi agyagtábla vért és kocsi leltárjával. Felirata: o-pi-ri-mi-ni-jo VÉRT KOCSI 1 LÓ / Opilimnioszé VÉRT KOCSI 1 LÓ [2]

Nem csoda, hogy a lineáris B, a bronzkori görög szótagírás egyik megfejtője, John Chadwick megjegyezte: „A homéroszi harci kocsik szinte csak bérkocsik voltak, amelyek a harcosokat a csatába szállították és vissza.” Vagyis az esetek többségében nem a kocsin állva harcoltak. Igaz, a csatajelenetekben előfordul, hogy egy hős a kocsiról dárdázza halálra egy másik kocsin álló ellenségét, sőt annak kocsisát is:

Bronzkori harci kocsi egy tirínszi falfestményen. A kocsit két asszony hajtja, vagyis a kép nem egy háborús jelenetet ábrázol

„S íme, Pülaimenést verték le, Arésszal egyenlőt, pajzsviselő, nagylelkű paphlagonok vezetőjét. Ezt, amidőn ott állt, a dicsódárdás Meneláosz Átreidész átverte, a kulcsontjába találva, Antilokhosz meg a fegyveresét, kocsisát leütötte, hősi Müdónt, az Atümniadészt (a patás paripákkal épp fordult), kövel könyökébe talált: a kezéből porba esett elefántcsonttal kirakott gyeplője. Antilokhosz nekirentva, halántékán megütötte karddal, ez erre hörögve zuhant le remek szekéréből, fővel a földre zuhant, vállával a porba bukott le.”

(Devecseri Gábor fordítása)

Ezek a leírások azonban igen távol állnak a harci kocsik valódi használatától. Az ókori Keleten a kocsik tömege gázolt bele az ellenfél gyalogságába, az asszírok még kardokat is erősítettek a kerekre, hogy a gyalogosokat azokkal is kaszabolják. A homéroszi hősök azonban kocsiról éppúgy szabályos párviadalt vívnak, mint gyalogosan. Név szerint ismerik ellenfelüket, az összecsapás előtt olykor még beszélnek is egymással, noha mindez a zötyögő szekéren állva a csatazajban elég nehezen elképzelhető.

Homérosz korában, a Kr. e. 8. században azonban már nem használtak harci kocsikat, így a költőnek sem lehettek pontos elképzelései arról, mire is volt jó egy ilyen eszköz, ezért olyan különös a leírásai. Néhány dolgot azonban mégis pontosan tudott. Egyrészt azt, hogy a két lóval vontatott szekerek hajtásához két emberre volt szükség, egy kocsisra, aki csak az irányítással foglalkozott, és egy harcosra, aki hosszú dárdájával irtotta az ellenséget. Másrészt arra is utal a költő, hogy a kocsikat kerék nélkül tárolták, és csak indulás előtt illesztették be helyükre a kerekeket.

A bronzkori harci kocsik

Sok vita folyt arról, hogy Homérosz melyik történelmi kort is ábrázolta az *Illiászban*, saját korát, avagy a bronzkort, vagy esetleg a kettő közé eső átmeneti időszakot, amit az írásos források hiánya miatt sötét kornak is neveznek. A trójai háború, bár abban a formában, ahogy az eposz ábrázolta, bizonyosan nem zajlott le, a bronzkor összeomlását kísérő hadjáratok egyike lehetett. Csakhogy a bronzkor is már négy évszázaddal Homérosz előtt zárult le, és a palotagazdaságok összeomlásával nagyon sok szokás, tárgy és például maga a lineáris B írás is elenyészett; ezekről a költőnek fogalma sem lehetett. Bár minden költő saját korának gyermeke, Homérosz bizonyosan nem akarta eposzait saját időszakához kötni,

Harci kocsi bronzmodellje kerekek nélkül a Kr. e. 8. századból. Talán játékszer volt

A lineáris B írás bronzkori görög szótagírás volt, amelyet 1952-ben fejtettek meg. Ezt a nehézkes írásrendszert kizárólag a palotaközpontok leltárjainak rögzítésére használták. A leltárak jeleit agyagtáblákba karcolták bele.

hiszen hangsúlyozza, hogy olyan nagy hősök, mint Akhilleusz, csak valamikor régen élhettek, amikor még az istenek is az emberek között jártak-keltek. Így az eposz mindenképpen a történelmi múltat ábrázolja, mindazoknak az ismereteknek a felhasználásával, amelyek túlélték az eltelt évszázadokat.

Jó példa erre az alkotói módszerre a harci szekerek szerepeltetése: azt tudta Homérosz, hogy voltak ilyenek, de abban bizonytalan volt, mire is használták őket. Van azonban néhány olyan egyéb forrás is, ami bepillantást nyújt a bronzkori harci kocsik világába: a kocsik ábrázolásai (falfestmények, bronzból készült modellek) és a paloták leltártáblái, amelyeken a kocsi mellett külön a kerekek és a kocsin használatos páncélok is megjelennek. Az ábrázolások alapján kijelenthetjük, hogy a kocsikat nemcsak háborúban, hanem békében is használták. Ismerünk kocsió asszonyokat ábrázoló falfestményt és szarvasvadászaton használatos kocsival díszített arany pecsétnyomót is.

A bronzkori görög lineáris B írásos leltártáblákon többször is megjelennek a harci kocsik. Olykor kerékekkel együtt, máskor pedig kerekek nélkül ábrázolják a kocsit az ideogrammnak nevezett fogalomjeleken.

Leggyakoribb az, ha egy birtokos esetben álló név (nyilván a harcos neve) után megjelenik egy vért, azután a kocsi kerékkel vagy külön több kerék, végül pedig két ló. Kerékből azért volt szükség többre, mert ha az egyik eltört, csak azonos méretű kerékekkel lehetett azt kicserélni. A kocsi gyártásakor több pótkeréket is készítettek.

A harcosok páncélja bronzból készült, és széles lemezekből állították össze. Ebben a súlyos páncélzatban gyalog harcolni, egyáltalán mozogni is alig lehetett. A harci kocsin azonban nem tudtak pajzsot hordani, ezért a harcosnak szüksége volt a szinte az egész testet takaró páncélzatra. Egy tökéletesen ép páncélzatot a hozzá tartozó, valószínűleg rangjelölő

Egy dendrai sírban talált bronzkori vért vadkanagarakból készült sisakkal. Ezt a súlyos páncélzatot a harci kocsiokon használták, mivel a kocsin nem tudtak pajzsot használni

©Határtalan Régészet - Archeológiai magazin

Harci kocsi agyagmodellje Ciprusról. A szigeten a bronzkor után is fennmaradt a harci kocsi használata

vadkanagyar sisakkal egy dendrai sírban találtak a Peloponnészoszi-félsziget északkeleti részén.

A harci kocsik háborús felhasználásáról azonban semmilyen forrással sem rendelkezőnk. A krétai Knósszosz palotájának a leltártáblák tanúsága szerint nagyjából száz harci szekere lehetett, a szárazföldi paloták esetében azonban még ennyit sem tudunk.

A harci kocsik továbbélése

Hellásznak sem a szárazföldi területei, sem pedig a szigetei nem igazán kedveztek a harci kocsik használatának. A kocsik bevetéséhez tágas síkságokra volt szükség, de Hellász ilyenekben nem bővelkedik. Valójában rejtély, hogy miért vették át mégis az ókori Keletről ezt a harcmodort.

Az azonban bizonyos, hogy a bronzkori palotagazdaságok összeomlása után a könnyű, kétkerékű szekereket már csak ritkán vetették be háborúkban, akkor is csak a lovasság mellett, de a Kr. e. 8. századtól már csupán a kocsiversenyeken használták őket (például Olümpiában), katonai alkalmazásukra nem került sor. Igaz, a kocsiversenyek népszerűsége igen nagy maradt, és egészen az ókor végéig tömegeket vonzottak ezek a látványosságok.

◊ ◊ ◊

Egy mükénéi sírból származó arany pecsétgyűrű szarvasvadászat ábrázolásával

Az ideogrammnak a lineáris B írású, görög nyelvű agyagtáblák képszerű jelei, amelyek egy-egy fogalmat ábrázoltak, pl. LÓ, KOCSI.

A bronzkort követően jelentős népmozgások következtek be. A peloponnészoszi arkádiaiak egy része például Ciprusra vándorolt ki. Ott aztán több olyan szokást is megőriztek, amelyeket az anyaországban már elfelejtettek. Cipruson így tovább éltek a királyságok, továbbra is sziklasírokba temetkeztek, szótagírással írtak, és még évszázadokig használták a harci kocsit is. A ciprusi harci kocsi agyagmodelljeit egészen a Kr. e. 5. századig megtaláljuk a szentélyekben mint népszerű fogadalmi ajándékokat.